Излази сваки дан осим недељних и празничних дана.
Стаје у Србији: на годину 120 гр., на 6 месеци 60 гр., на 3 месеца 30 гр. ч.; а у Аустрији: на годину 17 фор. и 76 новч. без штемпларине.

ВИДОВ ДАН

За огласе плаћа се по 2 гр. чарш. од врсте за три пута.
Ненаплаћена писма примају се само од дописника и шиљу се на редакцију; а пренумерацију у паплаћеном писму прима администрација. Рукописи се не враћају

БРОЈ 231. У ЧЕТВРТАК 15. ДЕКЕМБРА 1866. ГОДИНА VI.

☞ Поштоване гг. уписнике, који су и од нове године ради наше новине држати, учтиво молимо да изволе с претплатом ускорити, не чекајући на последњи час, јер тад је посао највећи, управо забуна, па се ласно може да догоди да коме лист изостане и без наше кривице.

У Београду, 14. Декембра.

„Пешти Напло“ послужи се беседама, што их Милетић и Стратимировић о питању народности изговорише на угарском сабору, па узе да њима бечкој влади покаже куд може ствар да зађе кад не ће да законима поврати силу и важност, јер му је очевидно да су засебни интереси незаконити.

Жао нам је што честитоме „Наплу“ морамо да кажемо, да га је у овом разлагању логика преварила, и по томе да је изводио ствари, које су — најблаже да се изразимо — веома стране и чудновате.

Питамо поштовани журнал барона Кемињије: Има ли у Угарској више народности или је само једна?

Одговорити нам мора: да их има више.

Кад се дакле издају закони, који дубоко захватају у социјални, политички и народни живот народностима угарским, који имају да утврде овај тројаки живот, — питамо „Напла“: не би ли око тих закона имали да раде и о њима да се чути даду све ове народности?

Ако је Угарска земља уставна, то нам одговорити мора: да треба, и да право имају на то.

Но закони од 1848, који између осталога изрекоше да је у Угарској „само једна политичка народност“, као што „Напло“ и данас потврђује, издани су без учешћа и саделовања свих народности као таквих, шта више — немађарске народности њима су се тога ради и на очи Мађарима, и пред целом Аустријом и свом Европом супротивиле начином најочитијим.

Закони дакле ти, у колико различитим немађарским народностима одричу народну личност, не могу по правичности ни постојати.

Из закона пак разума, који су на сваки начин извор законима поситивним, не може никад и никако проистицати закон, који би народности којој одрицао право на народан живот.

Кад би који закон хтео да и само лицу којем, које је као човек беспорочно, одузме живот, — би л' барон Кемињија признавао да је тај закон уместан, да важи и свакога веже, или и само да је разуман? За цело не би. Јер таково што не би било закон, но значило би убијство. А да ли закон такав има да нас веже, да ли је разуман, кад хоће да збрише и уништи народан живот?

На жалост, историјска је истина, да Мађари одричу народностима права, па је због тога жалосна судбина спалазила лепу угарску земљу; кад би пак народности, које хоће да подигну отаџбини стару величину, нашле се сад опет приморане да се спасења свог ради одваже на крајност: одговорност за ово не би пала на оне, који траже своја незастарела права, но пала би на оне, који би хтели да неправду начине вечитим законом.

С тога нит се с правдом нит с интересом земаљским може да сложи, кад „Напло“ устаје противу тога, што се не повраћају закони по овом правцу, а „Хон“ је ту на добром путу, јер мисли да би и с питањем народности требало учинити онако исто, као што је учињено с питањем заједничких послова, т. ј. пустити и одбор за народности да ради свој посао.

Али по несрећи „Хон“ је ту само по форми либералан као и „Напло“, а у ствари су обоје на гледишту најужега, најнеправеднијега индивидуализма, па и самога егоизма. Јер и „Хон“, кад му пребацивaше „Напло“ да заступа назоре Стратимировића и Милетића, одговара да није истина, јер би то „била издаја отаџбине“. Жао нам је што морамо да кажемо да су у „Хона“ појмови нешто са свим сметени, кад за оно, чим се констатује истина коју не можеш одрећи, на име да у Угарској има више народности, вели да је издаја, а издаја је управо кад би се одрицала та истина, јер тим се производе опасности, какве страшне ни најгорчи непријатељ Угарске не би јој могао направити.

Јер, оставивши на страну сваки оптимизам као и сваки песимизам, па погледавши на ствари као што су, нико не ће моћи да не увиди, да настављајући политику, која Мађарима тражи права да осталима права контумацира, само се произвести могу они жалосни догађаји, које смо један пут већ преживели, почем једнаки узроци производе и једнаке последице, а последице су ове у толико страшније и поразније, кад нас по други пут снађу.

Радо ћемо да верујемо, да су барон Кемињија као и г. Јокаија патриоти, али назори оваки, какви су у њих, морају Угарској да зададу тешких рана, све да они то и не би хтели. Шта изради бечка политика, која хтеде да више народности контумацира? „Напло“ и „Хон“ знају то добро као и ми.

Са својим народностима не измиривши се, с тројном краљевином не поравнавши се — зар је ту Угарској, или и само Мађарима снага? И за сам онај „бели лист хартије“ ето се показа да је црн, т. ј. исписан стварима, на које Србо-Хрвати пристати не могу, па због тога сад и не погледају из Загреба више на Пешту, него се обраћају Бечу, куд је и однета ових дана адреса са свим пресудна. Предаја те адресе направиће можда нову епоху у сукобу међу Хрватском и Угарском, а ту наравно много којешта непосредно, јавно и званично не ће толико значити колико оно што буде посредно, тајно и незванично.

Ми пак, који смо се научили поштовати и пазити народност мађарску, с болним осећањем питамо политичаре мађарске: зар никако баш не могу да свој положај, да стање Европе, нарочито пак ствари на истоку посмотре с државничко-практичког гледишта? Зар ли је по Богу немогућно, да Мађари ово садашње преко мере важно време посмотре са свим прозаички, али с точке праве и оне с које треба? Зар ли је са свим немогућно, да Мађари разумеју свој прави задатак? Ако ли је све ово могућно, онда би крајње време било да то учине; и тад би Мађари морали да пођу путем, који је са свим противан ономе, по ком су до сад тумарали. Догађаји се на истоку развијају, народи, који кроз векове стојаше као неми, почињу да говоре, и већ не ће више вратити се хладном мртвилу. Хоће ли Мађари, с којима источни народи хоће да као с народом братским, ком је одређен један исти задатак и постављена једна иста мета, живе у љубави и слози, — хоће ли — питамо — Мађари да те народе претворе у своје непријатеље? Хоће ли на коцку да метну народан живот, а овамо би их чекало само уживање а жртве им се не би тражиле никакве? Бог и душа — чудновато би било, да паметан, племенит народ сам себи веже очи и у пропаст се суноврати?!...

Као што рекосмо, нама је драга, и ми поштујемо народност мађарску, и ради бисмо да она не гледа свет кроз призму: опомињемо је још док није касно, а од „касно је“ можда нас растављa још само педао времена, — опомињемо је нека се попашти да спасе своју будућност, а спасти је може само ако призна своје сестре народности, ако се сложи с југоисточним народима. Пут противни одвешће је у пропаст, из које се никад предићи не ће.

То кажемо што знамо како ствари стоје, па се овој свести не могасмо заглушити.

ПОГЛЕД ПО СВЕТУ.

Ствари на истоку — пише „Н. Сл. Преса“ — како који дан постају све озбиљније, и критски устанак производи заплете, из којих може доћи и до тога, да се стране силе умешају. На начело немешања не пази се више не већ само од стране Јелина; у најновије доба и северно-американске, а што је најзнаменитије и енглеске лађе при обдржавању саобраћаја међу устаницима и краљевством јелинским играју онаку исту улогу какву су играле и енглеске лађе кад се хиљаде драговољаца извезоше у Марсалу и кад пролазише путем у Месину. Убојна лађа њез. в-ства краљице Викторије, топовска шајка „Аспранс“, 3. је Дек. довезла у Атину 340 критских бегунаца. Фрегату једну њез. в-ства, која је такође возила бегунце, Турци су уз пут вијали и на њу пуцали, а енглески посланик у Атини поздравио је капетана с јелинске ватрењаче „Панјелиниона“ што се срећно и седми пут провукао кроз турску блокаду те устаницима одвезао помоћи. Било с овим и једним и другим — т. ј. са сукобом међу енглеским и турским убојним лађама и с поздравом капетана — како му драго, нека т. ј. и није баш све тако, као што се јавља, али је изван сваке сумње, да се на енглеској страни са свим окрећу или по крајњој мери спремају се да се окрену к Јелинима. Ствар је већ дотле дошла, да су енглески вице-консули у Пирају и Атини овлашћени послаником да се приме да буду чланови критског одбора, као што су изабрани. Заузме ли се доиста Енглеска за Јелине на острву Криту, па потврди ли се што кажу да су се спорезумели и кабинети париски и петербуршки, то се онда напред може да рече да је острво Крит за Турску пропало. Врло ласно — завршује „Н. Сл. Преса“ — можемо скорим доживети, да се у Цариграду састане конференција па да пресуди да се острво уступа краљевству, а тим за неко време замаже источно питање, које би у овај мах дипломатији дошло са свим неугодно. Наравно — овде се разуме ако већи какви догађаји не претеку дипломатију.

Но данас смо у опште сиромашни политичким новостима, нити имамо шта особито да јавимо. Војске ти из нова уређује сав свет: Аустрија, Италија, Белгија, Швајцарска. Италија ће војника у мирно доба имати 180.000. За француско ново уређење војске значајне су неке речи, што их је Наполеон, као што „Келн. Цтг.“ извештава, изговорио. Кад се на име беше састала комисија, којој је предато да изради пројект, па стаде их различите предлагати, цар прекиде разговор рекавши: „Шта ми ту предлажете план за реформу, који ће ми за шест година дана да растури војску па истом онда да принесе својих плодова; мени треба пројект, који би ми час пре дао војску готову за бој!“ „Келн. Цтг.“ мисли да је ту сва философија француске реформе војничке.

Кад је адреса угарског сабора била у горњем дому, том се приликом и неке велможе дадоше чути о питању народности. Између осталих барон Вај за оно, што народности траже „политичку равноправност“, рече да би се таком равноправношћу „поцепала и раздерала круна св. Стевана“. Чудо је да ти људи никако не могу да дођу к себи.

На хрватском сабору кад се 5. ов. м. претресаше адреса честити је наш Србин др. Полит-Десанчић изговорио беседу, која ће и за наше читаоце имати занимљивости, јер беседник у њој представљаше „да Хрвати не могу своју судбину одделити од судбине Срба“, па хрватско питање довођаше у свезу с источним. „Ко се иоле — говораше беседник — обазире на спољашњу политику, томе не може непознато бити, да се баш у овај мах чине велике припреме међу силама, и да се те припреме у неколико или боље рећи највише тичу источног питања, које је по нас од највеће важности. Источно је питање у овај мах дошло до оног ступња, где не може више дуго да се одгађа. Порта може удушити устанак на острву Криту, може стишати још и више устанака, који се сваке године понављају; али не може угушити општу мисао у Европи да је Турска аномалија међу европским држава-

ма, не може више Грчку, Србију и Румунију направити турским пашалуцима, а кад то не може, не може ни препречити да ове даном приликом притеку у помоћ својој браћи. Истина ни Грчка, ни Србија, ни Румунија не ће оборити Турске, али ће припомоћи да се она обори, чим то узиде у рачун једној или другој великој сили и извесним комбинацијама и алијанцијама. Којој пак великој сили иде у рачун да се Турска распадне, о томе се двоумити не може. То је она велика сила словенска, на коју су упрте очи свим Словенима; видећи где их туђе стихије прогањају, где им је све непријатељско, где их сви мрзе, па тако очајавајући скоро сами о себи теше се да словенство пропасти не ће док је Русије. Ја не мислим садашњу Русију, Русију апсолутистичну, но мислим Русију, која постаје, и која ће постати. А већ и данашња Русија мора да се обазре на дух народа па не може да проводи политику кабинетску. Баш због тога је за Русију источно питање од велике важности, јер то је питање за руски народ питање части народне, питање положаја као велике силе, питање словенско. Изгледало је као да ће Француска источно питање да узме у своје руке. (Неки вичу: на ствар.) Ја мислим да баш ово спада на ствар, јер који би хтео помислити да тројна краљевина нема посла код источног питања, тога бих ја врло сажаљавао. Велим изгледало је као да Француска хоће у своје руке да узме решење источног питања, а то по ономе, што је учинила за Румунију, Србију и Црну Гору. Али на жалост, данас видимо где Француска на срамоту своје цивилизације стоји уз Турску. Готово је невероватно да та цивилизована Француска може Турску да потпомаже, и зато је прилика да се помисли, да и она хоће да решава источно питање, али начином таквим, који би решењу том дао са свим други вид, са свим противан интересу народа српско-хрватскога, и у том случају за наш би народ боље било да још остане под Турском, него да му се деси та злосрећна коб. Ако је Француска наумила, да при решавању источног питања у замену за Галицију, која би се вратила Пољској, даде Аустрији јужно-словенске земље, које данас сачињавају Турску, то би била најнесрећнија идеја, коју би Француска могла имати. Бар народ српски преко Саве бранио би се против такве комбинације док има мишица, и волио би остати где је, него да из ропства опет дође у зависност. Ова комбинација тешко да ће се извршити, јер — као што вредни мој пријатељ г. Старчевић неки дан рече — ако би се Аустрија у такав рат пустила, то би јој по свој прилици био последњи, који би предузела. Ја говорим о овом питању баш зато, што судим да је од веће важности него све комбинације, које се чине о уређењу Аустрије, јер ово питање схватам с вишега гледишта, с гледишта народности. Начело народности одржало је победу у Италији, ово начело ће из нова да уреди Немачку, те још остаје да из нова уреди исток.“ Прешавши на Мађаре, рече да му се чини да су они „једини народ на истоку, који хоће да се противи да исток не буде уређен по начелу народности“, чега ради удружују се Немцима, али „савез њихов с аустријским Немцима после катастрофе на Кенигрецу нема смисла“, и „ако су Мађари свесни свога положаја, то би морали увидети, да им друге будућности нема, но само у савезу с осталим народима на истоку; а ако би се томе противили, то ће их при решавању источног питања дохватити виор, а можда и талас са севера тако обухватити, да не ће знати ни где су ни куда ће.“ Представивши за тим савез тројне краљевине с Угарском као „савез за обрану против трећега“, у коме ће доћи време, где ће се „пре слушати наша него њихова“, препоручује по предлогу Боговићеву да се почека док угарски сабор не реши о том савезу, па тога ради нека се из адресе изостави што је речено за уређење Аустрије, премда се ни отуда не нада „великом успеху“, „али — рече завршујући своју беседу, која је читав сахат трајала — „сав наш рад, рад свих сабора аустријских тешко ће уродити плодом, јер ми се чини да је то посао Сисифуса, то јест посао, који никад плодом уродити, никад к намери доћи не може. У тим околностима не остаје нам ништа, но да чекамо лепше будућности своје те глас свој придружимо браћи што вапију преко Саве и Уне и с њима да се тешимо: Трпен спасен!“

БЕОГРАДСКЕ НОВОСТИ.

* „Српске Новине“ јављају да је на молбу српског ученог друштва одобрено од стране највишега места, да се за збирку народних српских песама, која је друштву послана из Сарајева, издаду из државне благајнице 100 дуката, и та збирка да се на корист друштва штампа у државној штампарији без процента. Ученом друштву дошао је један састав „О Богомолима“, за који је, као што у своје време јависмо, расписана од стране друштва награда у 50 дуката. Спис ће се тај прегледати кад истече одређени за награду рок. Исто тако од некога стручног Србина, који је путовао по Босни и Херцеговини, дошао му је „Опис Босне Херцеговине“, који ће се по закључењу друштва штампати у „Гласнику“, а писцу је одређена награда по 6 дуката од штампаног табака. У овом је саставу врло опширно описана орографска и потамографска страна речених земаља по свим крајевима, кроз које је писац пролазио, а таквог точног описа ових земаља још немамо у нашој књижевности. Учено ће друштво око нове године имати свој годишњи скуп.

ОСТРВО КРИТ

је на средоземном мору, 10 миља југоисточно од залива Сан-Ангело у Јелади а 24 миље југозападно од приморја анадолског у малој Азији; обузима 189 четвероуглих миља, дугачко је 33 а по средини широко 4 миље.

Средином га просеца ланац од планина, које се на западној страни зову сфакиотске а на источној ластијске; тај се ланац према југу спушта до приморја а на планини Псиларити (старој Иди) уздиже се у висину на 7200 стопа. Северна је страна острву мање брдовита, има многе велике и мање заливе, и пуна је плодоносних равница и долина; јужна пак страна на приморју све сама је гола стена и нема ни једног пристаништа. Земљу наводњавају многи планински потоци. Клима је понајвише са свим пријатна. Најглавнији су производи: пшеница, лан, памук, вино, маслина, дуд и опијум, за тим восак и свила.

Број житељства износи на 180.000, и понајвише су Јелини. Индустрија се ограничава на израђивање различитих но простих ланених и памучних ствари и на врло леп сапун, који поред зејтина, свиле и јужнога воћа служи и за извозну трговину. Умна је образованост малена.

Острво сачињава под именом Кирид за себе вилајет, а овај се дели у три санџака: кандијски, ретимски и канејски, с главним местима истог имена.

Главна је варош Кіандија, коју Јелини називају Мегало-Кастрон, лежи на северној страни острва, има пристаниште, које је много засуто, 12.000 житеља већином Мусломана, а утврђена је градом и зидинама; ту је столица паши и православном архиепископу, и има 14 џамија и неколико православних цркава.

У старо доба ово је острво било славно због своје просвете и својих закона, год. 67 пре Христа потпало је под Римљане, за тим под византиско царство, а мењавши различите господаре беше год. 1204 купљено од Млечића, а 15. Септ. 1669, војевавши пуне 24 године и јуначки бранивши се, падне Турцима у руке, који су свакојаку несрећу нанели овој, некад такој срећној земљи.

ХЕЋИМ-БАША.

(Продужење из бр. 227.)

Кад се нађох после сам с Мусом, он новика: „Бог те љубио хећим-башо! „Кад видиш где се зид нагиба, бегај од њега.“ Ми ваља одмах да одлазимо.“

Ја се зачудих шта човек говори па му рекох: „Па шта ће онда бити с плетком дервишевом, и како можемо онда паши да помажемо?“

„Човече, зар си и ти полудео?“ повиче Муса: зар не видиш да смо ми „у теснацу, а магарац се ногама вура“. Још нисмо никада били у оволикој опасности. Наш је паша луд; љутина му је очи заслепила. Фаруку се не може досадити, али ћемо ми пропасти. Плетка је дервишева посао вредан дели-баше.“ *)

Ја слушах пун чуда кад Муса стаде претресати оне наводе, што сам их ја сам помињао, па још и друге тегобе извршењу дервишева плана што их је он од своје стране опажао. Запитах па што се мало час онолико жустар показиваше да изврши план?

„Човече,“ рече ми: „боље је да ја узмем тебе питати што нас обојицу доведе у опасност јавно противећи се? Једини је пут био да одмах пристанемо нањ па да се отресемо дервиша. Сад је ево поље чисто па можемо сами узети да радимо што знамо. Треба на сваки начин да гледамо да се измакнемо пре него што сумња каква падне на нас. Можемо рећи паши да је Фарук отишао даље у Арапску и да га наша наговарања не могоше никако одвести међу заседе; или ако већ не може друкчије бити, а оно је боље да одмах целу плетку откријемо Фаруку пре него он посумња да смо и ми у њу уплетени па временом да гледамо да умакнемо у Мисир, и да живот с нова започнемо. Иначе можемо горе проћи.“

Признадох да сам магарац што се нисам и ја као и Муса одмах учинио да пристајем на план, па ми чисто стидно дође што ето Турчин беше паметнији од мене. Очевидно је било да је паша од тешке љутине ослепио па није узимао у рачун како је у највећем степену тешко уловити у замке онога, који је већ целога века у њих мамљен био. А што се нас самих тиче, то нисмо ни могли очекивати да ће његово превасходство изменити свој намишљај ма у чему само да не би наше главе у опасност доводио. А опасност је била очевидна и неизбежна; с тога се брижљиво посаветовасмо шта да радимо. Разне планове како да умакнемо претресасмо и одбацисмо. Истина смо били готово слободни, али смо знали да у овој пустињичкој републици сваки је и срцем и душом одан шеику и знаде политику његову. Знало се да смо заробљеници и да се чека да се откупимо, па би нам тако сваки покушај да се измакнемо узалудан био, јер нас је сваки члан племена чувао и пазио куда се крећемо. Нисмо имали новаца да подмитимо људе, а нисмо ни земљу познавали. Шта дакле да се ради? Обадвојица мерисмо озбиљно и врло брижљиво положај наш па најпосле нађосмо шта да радимо. Одлучисмо се да идемо управо Фаруку да иштемо да нас пусти слободне, јер је залуду што чека да нас Турци откупе. Закључивши то одосмо у наш чадор те слатко заспасмо.

(Продужиће се.)

*) Дели-баша — занесењак.

НАЈНОВИЈЕ.

Италијанска је влада дала опремити две убојне лађе, које ће се ставити под власт комодора Риботије, који управља италијанским станицама у Леванти, па да подупру тужбу, која је подигнута због онога, што су Турци пуцали на поштанску ватрењачу „Принципе Томасо“. На острву Криту од ово неколико дана бивају све само чарке међу устаницима и турском авангардом, која се дигла на Кисамо и Сењино. У Тесалији се устанак распроре јако; 116 општина одрекле су турским властима покорност. „Норд“ мисли да ће се овако повлачити до пролећа, а на пролеће ствар ће узети са свим озбиљан вид. „Вандерер“ вели да је ово, што се устанак јелински с острва Крита распрострьо и по Тесалији, велика опасност, коју није више могућно с миром гледати како се развија. Глас што се помоћи ради разлеже из Тесалије, наћи ће одзива и где на другом месту, а онда ће дипломатска пријатељства бити на празно, и место посла дипломатског наступиће посао ратоборан.

„Н. Сл. Преса“ дознаје да се Бајст није задовољан растао с Деаком. Министар је желео известити се хоће ли сабор пристати у начелу на оно, што је одбор израдио за заједничке послове, и да ли ће одбор уважити што влада тражи у краљ. посланици. Деак му није могао обећати ни једно ни друго. „Бохемија“ извештава, да ће се предузети нова система, ако не помогне ништа ни последња опомена, коју ће угарски сабор добити у одговору на издану адресу.

Хрватској депутацији, која је примљена била 11. ов. м. пред подне у присуству ађутанта грофа Кренвила и управитеља дворске канцеларије Кушевића, цар је одговорио: „Примајући адресу, задржавам себи да је зрело размотрим, а одговорићу сабору.“

„Нар. Листи“ извештавају да је министарству јављено да цар хоће да се год. 1867 крунише у Прагу као краљ чешки, чега ради сазваће се особит сабор, а цар ће доћи у Праг од прилике Јуна месеца. Поменути чешки лист налази се побуђен приметити: да поред онога, што се влада спрема да сазове залајтанско заступништво царства и што из нова покушава да заведе дуализам, тај глас не значи ништа нити ће моћи да произведе каква упечатљења.

Одложени сабор баварски сазван је да се на ново скупи 24. ов. м.

У Риму је, као што „Опиниоие“ извештава по неком допису од 8. ов. м., италијански пуномоћник Тонело имао више конференција с кардиналом Антонелијом, али се римски двор показује да није склоњен да се измири. Француска потпомаже Италију, али све до сад зазуду. Са свих страна долазе Риму поруке и савети да се влада умерено. Папа је обећао да не ће отићи из Рима.

Издаје и уређује Милош Поповић.

У државној штампарији.